

KULTUREN

Kv Brunius 18

fornlämning Lund 73:1

Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län
Arkeologisk kontroll/undersökning 2016

KULTURMILJÖRAPPORT 2018:11

GERTIE ERICSSON

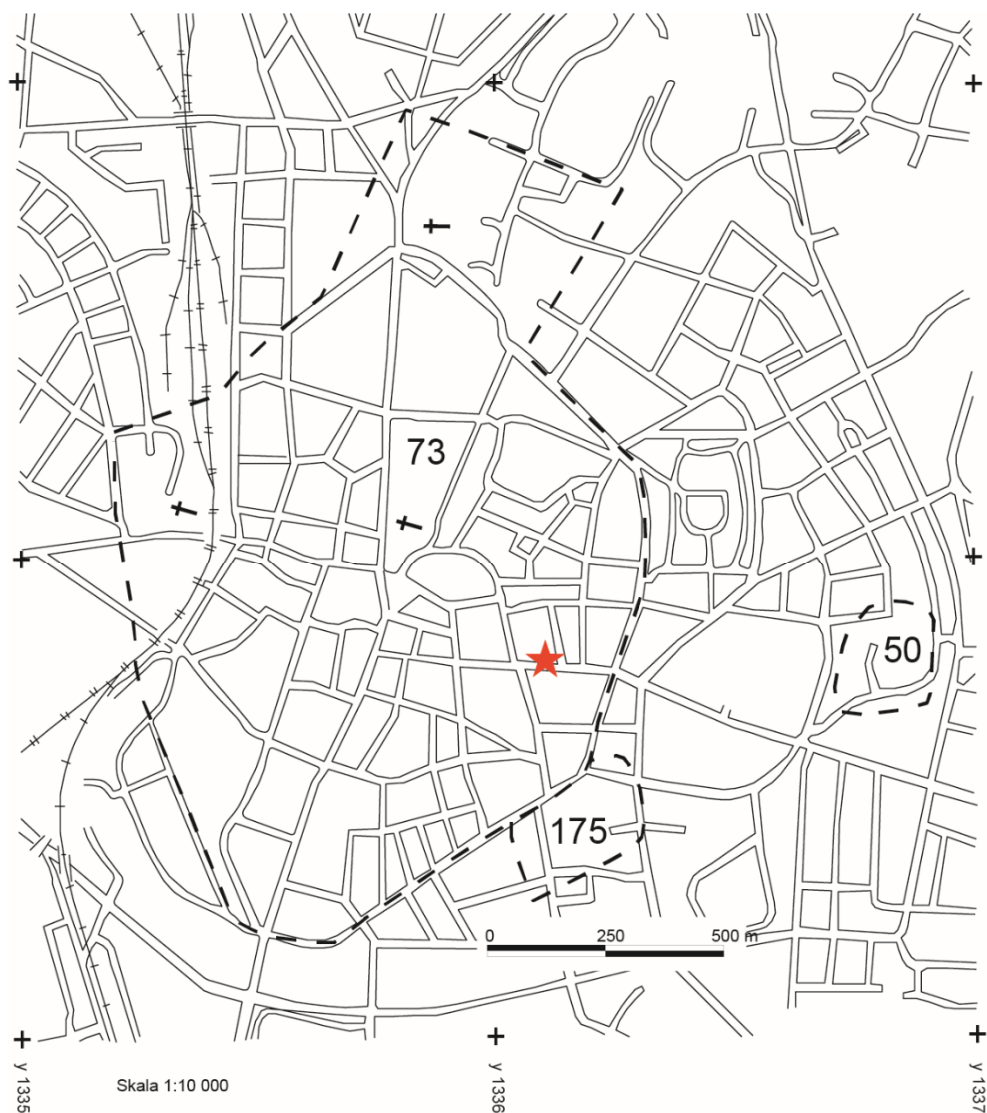
KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	3
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser	6
Genomförande och resultat	8
Administrativa och tekniska uppgifter	9
Referenser	10

Sammanfattning

Med anledning av att en lastbrygga skulle byggas ut, genomfördes en arkeologisk kontroll. Byggnationen skulle ske genom ett bevarande av underliggande kulturlager. En yta om ca 55 m² grävdes till ett djup av 0,30 m. Inga medeltida kulturlager berördes, och endast makadam och grus framkom i ingreppet.

Figur 1. Lunds medeltida stad, fornlämning Lund 73:1, med platsen för aktuell undersökning markerad med en röd stjärna.

Inledning

Med anledning av att Paulssons fastigheter ansökt om tillstånd till ingrepp i under mark dolda fornlämningar, i Lund, inför uppförandet av ett nytt skärmtak och utbyggnad av lastkaj, genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning enligt Länsstyrelsens beslut (lst.dnr: 431-26749-2016).

Fornlämningsmiljö

Följande kapitel bygger i huvudsak på Anders Andréns (1984) tomtrekonstruktioner och analys av äldre historiska källor rörande Lunds stad, samt Gunnar Carlquist uppgifter i hans år 1924 publicerade sjättepenningsslängden från år 1691. De äldsta uppgifterna om kvarteret berör tomt nr 66, enligt Anders Andréns tomtrekonstruktion från 1984. År 1325 donerade kaniken Peder Truedsen gården, som blev vikarieresidens, till Sankt Egidius

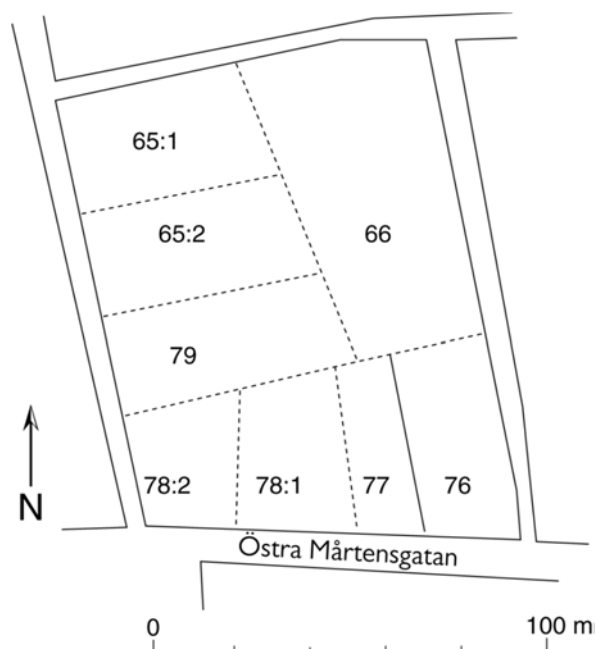
och Sankt Blasius altare (invigd 1131) i domkyrkokryptan. Beträffande övriga tomter i kvarteret uppträder de skriftliga källorna först från 1500-talet. Vid reformationen ägdes samtliga identifierade tomter i kvarteret av olika kyrkliga institutioner och stiftelser. Hela kvarteret tillhörde Sankta Maria Magle socken. Förutom nämnda vikarieresidens på tomt nr 66, fanns ytterligare ett par vikarieresidens i kvarteret; tomt nr 65:2, tillhörande Sankt Nikolaus altare och på tomt nr 79 tillhörande Heliga Trefaldighetens altare i domkyrkan. Stora Prästgillet ägde tomterna nr 76 och 78:1. Sankta Maria Magle kyrka (Mensa Väsum) i Lund ägde tomterna nr 77 och 78:2. En annan kyrka i Lund, Sankt Botulf, ägde tomt 65:1.

Utnyttjandet av tomtmarken har varierat, ett par av tomterna saknade under andra hälften av 1500-talet bebyggelse och brukades som hagar. Tomt 65:1 omnämns i den äldsta skriftliga källan från år 1608 som "Bispens hage". Tomt 78:2 omtalas som en "liden haffue" år 1570 och omtalas ännu år 1623/26 som en "lycka". Vikarieresidenset på tomt 65:2 var år 1608 "meget bygffellig" och samma ordval användes vid en beskrivning år 1614 av vikarieresidenset på tomt nr 66. Åtminstone tomt nr 65:2 kom under loppet av 1600-talet att införlivas i ett större markområde kallat Blekhagen, som finns med på en karta från år 1688. På samma karta finns bebyggelse på den norra delen av tomt 66 ut mot Magle Lilla Kyrkogata. På tomt 79 fanns, enligt jordeböckerna, fram till 1620-talet en vikariegård. Men tomten hade år 1688 blivit en del av Blekhagen. Några av tomterna i kvarteret, såsom den längs med Östra Mårtensgatan belägna tomt nr 76, som i mitten av 1600-talet delades i två gårdar, och tomt 77 och 78:1 förefaller inte att ha övergivits under 1600-talet.

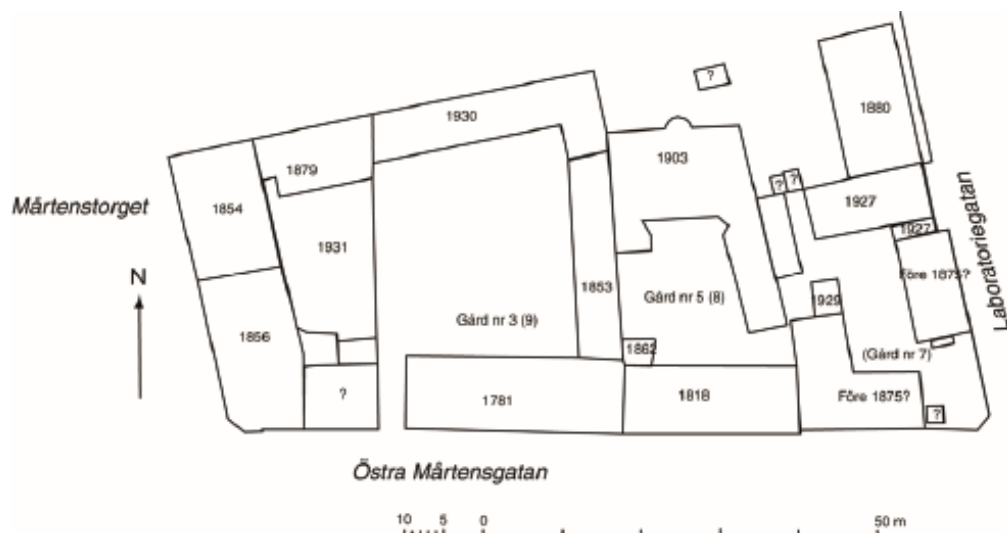
Sammantaget pekar de skriftliga källorna på att förändringar i bebyggelsen och tomtsammanlagningar har skett under loppet av 1600-talet. De byggnader, på tomterna 65:2 och 79 (kanske även nr 66), som redan under andra hälften av 1500-talet och tidigt 1600-tal betecknas som i behov av upprustning, kan förslagsvis ha nedbrutits i samband med de svenska härjningarna i staden år 1644. Bebyggelsens spridning, samt variationen i ödeläggelse och kontinuitet i kvarteret, kan tolkas som att läget utmed Östra Mårtensgatan var det mest attraktiva under 1600-talet, medan den mellersta och nordvästra delen av kvarteret kom att utnyttjas mera extensivt, som en "blekhage". I slutet av 1600-talet var kvarteret indelat i en större tomt i norr kallad Blekehagen och 3 (4) tomter i söder längs med Östra Mårtensgatan. På Caspar Magnus Espmans karta från år 1783 är kvarteret indelat i 4 tomter. Tre gårdar ligger längs med Östra Mårtensgatan och en gård ligger i nordöstra hörnet mot Magle Lilla Kyrkogata. Bebyggelsestrukturen förefaller vara ungefär densamma som enligt den mer schematiska kartan från år 1688. Den västra delen av kvarteret utgjordes 1783 av en hel tomt med en stor trädgård samt minst en damm. Den norra delen av tomten styckades av och såldes år 1837 till Carl Georg Brunius, som lät uppföra en privatbostad. Kvarteret kom sedermera att uppkallas efter honom. Ännu på 1870-talet var en stor del av marken längs med Laboratoriegatan obebyggd. Bebyggelsen längs med Östra Mårtensgatan och Kiliansgatan var mera påkostad, i jämförelse med den som uppfördes längs med Laboratoriegatan och Magle Lilla Kyrkogata (Bevaringsprogrammet 1983). I kvarteret har funnits minst en, troligen två, dammar. En damm låg i den nordvästra delen av kvarteret och kom att fyllas igen efter

att Brunius köpt den avstyckade tomten (Johansson Hervén 2001 s 50f). Ytterligare en damm lär ha funnits i kvarteret på 1700-talet (Bevaringskommittén 1983 s 37). På en karta från 1688 kan man se två rektangulära områden i kvarteret. En av dem belägen i nordväst, ungefär där man får tänka sig att den damm legat som igenfyllts av Brunius, och ytterligare en rektangel är belägen mitt i kvarteret. Båda har en nordsydlig orientering (André & Högstedt 1990 s 20f). Dammen eller dammarna har använts i samband med blekning av lin. En av dammarna kallades i slutet av 1600-talet för "blekedamb" och den norra delen av kvarteret för "Blekehagen" (Carlquist 1924 s 20). Det historiska källäget om kvarteret får betraktas som mindre gott för tiden före 1500, då de uppgifter som finns endast berör en tomt. Källorna från 1500-talet och framåt ger besked om att samtliga tomter i kvarteret ägdes av olika kyrkliga institutioner eller stiftelser och arrenderades och/eller beboddes i många fall av kyrkans män eller av hantverkare, allt ifrån guldsmeder till murmästare. Det finns inga uppgifter om tidigare stenhus i kvarteret. Under 1600-talet pekar källmaterialet på att bebyggelsen varit koncentrerad till området längs med Mårtensgatan. Möjligen har under efterreformatorisk tid anlagts ett par dammar i kvarteret, i den mellersta och norra delen, vilka använts för blekning.

Uppgifterna om de grundtopografiska förhållandena i kv Brunius är få. Den högsta moränhöjden ca +39,00 m ö h finner man längst i nordöst. Grundtopografin sluttar mot sydväst och i den sydvästra delen av kvarteret är morännivån ca +35, 00 m ö h. Höjdskillnaden i den södra delen av kvarteret är märkbar. I hörnet Östra Mårtensgatan–Laboratoriegatan ligger morännivån på ca 37 m ö h, medan den mitt på kvarterets södra sida har fallit till ca 35 m ö h (Andrén 1980 karta 7).

Figur 2. Tomtstrukturen i kv Brunius o. 1550 (efter Andrén 1984).

Figur 3. Äldre bebyggelse i kv. Brunius före ca 1965 (renritning efter karta i Kulturens LA-arkiv).

Tidigare arkeologiska iakttagelser

Tidigare arkeologiska undersökningarna i kvarteret Brunius är begränsade. Det mest omfattande ingreppet i kvarteret gjordes i samband med uppförandet av byggnaderna till Domus åren omkring 1970. Tyvärr saknas arkeologisk dokumentation från grundgrävningarna till de hus som uppfördes i kvarteret södra del år 1930–31 samt till stora delar för de tillbyggnader som gjordes för Domus 1971–72.

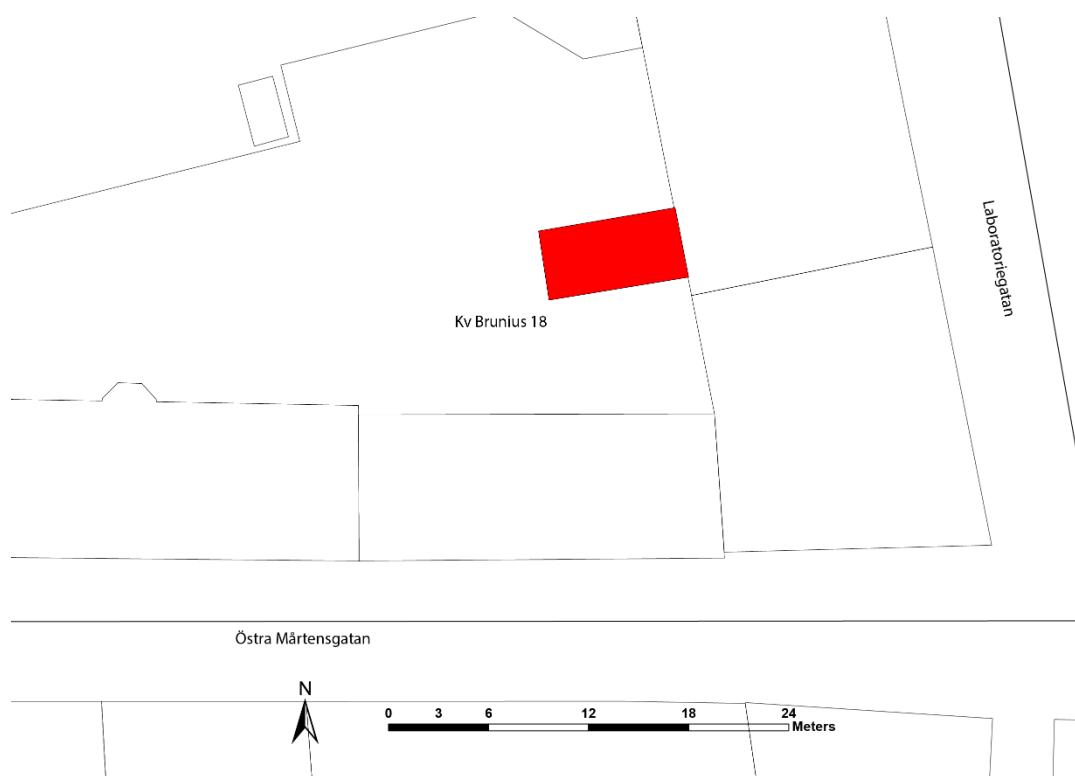
- Grundgrävning år 1911 i kv Brunius 3, omfattande 525 m². Kulturlagertjockleken uppmättes till ca 1,25– 1,30 m, en timrad brunn påträffades, av de tillvaratagna fynden kan nämnas en kruka i svartgods av typen östersjökeramik (Kulturens LA-arkiv).
- Grundgrävning i början av år 1930 i kv Brunius 10, för källare och arbeten med förstärkning av grunderna i f d Bylowska huset vid Mårtenstorgets sydöstra sida. Läget för två brunnar, en med skoning av gult tegel, har översiktligt dokumenterats (Kulturens LA-arkiv).
- Arkeologisk undersökning i kv Brunius 14, för Domus varuhus, under slutet av år 1968. Byggnaden vilar på betongpelare, för vilket grävdes 18 plintschakt. Varje plintschakt omfattade ca 16 m². Totalt berördes ca 315 m², fördelade på en yta av ca 3050 m². På grund av tidsbrist kom endast två brunnar och tre plintschakt att undersökas. De två brunnarna har daterats till 12–1300- talen. Plintschakt 1 låg i undersökningsområdets västra del, ca 15 m öster om Mårtenstorget. Plintschakt 2 var beläget i områdets centrala del. Sektionsritningarna från schakt 1 och 2 är ofullständiga och delvis svårtolkade, men troligen uppgår kulturlagerdjupet i området för schakt 1 till ca 4 m, morännivå 35,60 m.ö.h. Kulturlagerdjupet i schakt 2 var minst 1,5 m. Plintschakt 2 och 3 bestod av "omrörda" lager, med material från 1700- och 1800-talen, ner till moränen. Plintschakt 3, i öster ut mot Laboratoriegatan, uppvisade ca 1,5 m kulturlagertjocklek. Morännivån var ca 38,30 m.ö.h. (Kulturens LA-arkiv).

- Grundgrävning i kv Brunius 9 och 10 i december år 1971 för nybyggnationen av Domus. Området omfattade 500 m² i hörnet av Mårtenstorget - Östra Mårtensgatan, där en källare skulle byggas. En sektionsuppmätning dokumenterad ca 10 m norr om hörnet Östra Mårtensgatan- Mårtenstorget, visar att kulturlagren hade mäktighet av ca 2,5 m (morännivå ca 35,00 m.ö.h.) samt 2,2 m ca 30 m norr om hörnet (morännivå ca 35,40 m.ö.h.). Vid undersökningen framkom en (yngre) brunn skodd med gult tegel, ca 15 m från Mårtenstorget och Östra Mårtensgatan. Förutom ovan nämnda område, omfattande ca 500 m², kom den nya tillbyggnaden även att omfatta ett i norr anslutande, ca 1100 m² stort, område, från Mårtenstorget och ca 85 m rakt österut i kvarteret. Den totala bristen på arkeologisk dokumentation för denna del av nybyggnationen hör troligen samman med att denna byggnadskropp saknar källare. Det finns alltså en möjlighet att äldre kulturlager är bevarade under den nuvarande grunden.
- År 2003 genomfördes en förundersökning i kv Brunius 16. Förundersökningen kunde påvisa äldre kulturlager, från tidig medeltid till efterreformatorisk tid, i samtliga schakt. Rester av bebyggelse i form av lergolv påträffades också i samtliga schakt (Karlsson 2004).
- År 2004–2005 gjordes en utbyggnad med alternativ grundläggning på delar av fastigheten kv Brunius 16, vilken övervakades genom en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning (Karlsson 2006).
- Ingrepp inför en alternativ grundläggning genomfördes under 2007. Tre stycken trädgropar dokumenterades men endast lämningar från 1800---1900-talet påträffades i dessa gropar. Därefter schaktades ytan av till grundläggningsnivån. Efter dessa schaktningsarbeten stod ytan öppen under 4 månader, varefter det schaktades för kantbalkar. Intakta kulturlager påträffades framförallt i samband med schaktningarna för hiss, kablar, fettavskiljare samt delvis vid schaktningar för den östra kantbalken. Ingreppen för hiss, fettavskiljare samt kabel berörde välbevarade, fuktiga och välstratifierade kulturlager från medeltiden. (Gardelin 2009).
- Geoteknisk undersökning år 2010 i kv Brunius 16, Lund. De geotekniska proverna togs för att utreda grundläggningsförhållandena i området, samtidigt förlades proverna till områden där nya byggnader skulle förläggas och där möjliga äldre byggnader tidigare varit belägna. Förundersökningen har visat att området har bevarade kulturlager från tidig medeltid till efterreformatorisk tid. I slutet av 1960-talet gjordes avrivningar på innergården av äldre bebyggelse från 1800-talet och 1900-talets början, vilket medfört att delar av yngre kulturlagersekvenser delvis saknas. Utifrån förundersökningen kan man dra slutsatsen att det berörda området under medeltiden kan ha nyttjats extensivt, vilket lämnat spår i form av tjocka kulturlager med karaktär av odling eller hagmark. Rester av efterreformatorisk bebyggelse påträffades i form av tegelmurverk påträffades på innergården som djupast 1 m under nuvarande marknivå. De äldsta kulturlagren på platsen utgörs av tämligen homogent material, som troligen fungerat som en igenfyllnad och utjämning av en förmodad äldre bäckravin som löpt genom kvarteret. Igenfyllnaden gjordes för

att skapa bättre och användbarare ytor i området vilka har använts för odling (Ericsson 2012).

Genomförande och resultat

Med anledning av att en lastbrygga skulle byggas ut, genomfördes en arkeologisk kontroll. Byggnationen skulle ske på ett sätt som undviker schaktskador på underliggande kulturlager. En yta om ca 55 m² grävdes i anslutning till fastighetens östra byggnad, med en befintlig lastkaj. Schaktet grävdes till ett djup av 0,30 m. Inga medeltida kulturlager berördes, och endast makadam och grus framkom i ingreppet.

Figur 4. En plan över fastigheten, med ingreppet markerat med rött.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-26749-2016	Fornlämning nr/art	RAÄ 73:1
Socken/stad	Lund	Kulturens projektnummer	61000-490
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Kv Brunius 18

Typ av exploatering	Skärmtak
Uppdragsgivare	Paulssons Fastigheter
Typ av undersökning	Arkeologisk kontroll/undersökning
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Gertie Ericsson
Övrig personal	-
Fältarbetstid	2016-12-16 – 2016-12-20

Fälttid	
Arkeolog	1 h
Maskin	-

Undersökningens omfattning	
Yta	Ca 55 m ²
Kubik	Ca 16 m ³
Schaktmeter	7,70 m

Kostnad för arkeologi	
Fältarbete	1 x 750= 750 SEK
Rapport	4 x 750= 3 000 SEK
Analys	-
Övrigt	-
Summa:	3 750 SEK

Kostnad övrigt	
Maskiner	-
Bodar	-
Övrigt	-
Summa	-

Summa, faktisk	3 750 SEK
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad

Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen
Ritningar, dokumentation	1 A3: 1 planritning skala 1:100
Foto	-
Analys	-
Övriga upplysningar	-

Referenser

André, A. & Högstedt, C. 1990. Kartornas Lund 1580-talet till 1950. *Gamla Lund*, årsskrift 72, 1990. Lund.

Andrén, A. 1980. *Lund. Medeltidsstaden* 26. Stockholm.

Andrén, A. 1984. *Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning*. Medeltidsstaden 56. Stockholm.

Bevaringskommittén 1983. *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Krafts rote*. Lund.

Carlquist, G. 1924. Lund på 1690-talet. 1691 års sjättepenningsslängd. 2. *Krafts och Vårfru rotar. Det Gamla Lund*, VI. Lund.

Ericsson, G. 2012. Kv Brunius 16, Lund. Geoteknisk provborrning 2010. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 419. Kulturen, Lund.

Gardelin, G. 2009. Kv Brunius 16, Lund. Arkeologisk förundersökning i samband med alternativ grundläggning 2007-2008. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 342. Kulturen Lund.

Johansson Hervén, C. 2001. Mårtenstorget i Lund. Arkeologisk undersökning 1997. En kulturhistorisk redogörelse. *Arkeologiska rapporter från Lund*, nr 21. Kulturen Lund.

Karlsson, M. 2004. Kv Brunius 16, Lund. Arkeologisk förundersökning 2003. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 117. Kulturen Lund.

Karlsson, M. 2006. Kv Brunius 16, Lund. Arkeologisk förundersökning 2004-2005. Grundläggning med pålar och betongplatta. *Arkeologiska arkivrapporter från Lund*, nr 179. Kulturen Lund.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.
I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

- 2017:29 Sandby 67:1, Fornlämning 93, Södra Sandby socken, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning. Aja Guldåker.
- 2017:30 Kv Paradis 45, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2017. Gertie Ericsson.
- 2017:31 Vombs by, fastigheten Vomb mfl, fornlämning Vomb 7:1, Vombs socken, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015. Gertie Ericsson
- 2017:32 Kv Svartbröder 10, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Geoteknisk undersökning 2017. Aja Guldåker.
- 2017:33 Flyinge kungsgård, Flyinge 22:40, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2017. Carita Melchert.
- 2017:34 Norra Hultseröd 1:8, Billinge socken, Eslövs kommun. Antikvarisk medverkan 2017. Carita Melchert.
- 2017:35 Ramlösa Brunn. Ramlösa 2:6, Ramlösa 2:1 m fl., Helsingborgs kommun. Kunskapsunderlag. 2017. Henrik Borg, Christer Göransson, Daniel Melchert.
- 2017:36 Bangatan och Clemenstorget i Lund. Innerstaden 2:1, 3:1, 3:16 och 3:17, Lunds kommun. Översiktlig arkeologisk förundersökning 2017. Jan Kockum.
- 2017:37 Innerstaden 2:1, Lilla Råby bytomt, fornlämning nr 175, Lunds stad och kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
- 2017:38 Kv. Stådet 10, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk undersökning 2017. Krister Käm Tayanin
- 2017:39 Innerstaden 3:32, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015. Johan Wallin.
- 2017:40 Fjärrvärmeledning mellan Lund och Dalby, fastighet Dalby S:4 mfl. Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk utredning 2017. Jan Kockum.
- 2017:41 Kv Apotekaren 11, Lund, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologiska förundersökningar 2014 och 2015. Gertie Ericsson och Johan Wallin.
- 2017:42 Kv Trädgården 8, Lund, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2014. Ivan Balic.

2018

- 2018:1 Kv. Klockaren 19, Dalby. Fornlämning 40:1, Dalby socken, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2017. Mattias Karlsson.
- 2018:2 Falsterbo 2:25 – Kyrkogatan, Falsterbo. Fornlämning 15, Falsterbo socken, Vellinge kommun, Skåne. Arkeologisk undersökning 2016. Ivan Balic.
- 2018:3 Fjärrvärme mm i Lunds kommun, Skåne. Arkeologiska förundersökningar 2012-2013. Aja Guldåker.
- 2018:4 Hunehals borg, Hanhals 4:31, fornlämning Hanhals 71:1, Hanhals socken, Kungsbacka kommun, Halland. Forskningsundersökning 2016.
- 2018:5 Kv Toppen 14, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2017. Aja Guldåker.
- 2018:6 Kv Gråbröder 16, Lund. Fornlämning 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne län. Arkeologisk undersökning 2015. Ivan Balic.
- 2018:7 Coyetgården och Stinsbostaden i Åkarp, Staffanstorps och Burlövs kommuner, byggnadsdokumentation 2017-2018. Henrik Borg och Carita Melchert
- 2018:8 Kv Domkyrkan 2 – Krafts torg, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk schaktningsövervakning 2015-2016. Gertie Ericsson.
- 2018:9 Innerstaden 2:1 - Stortorget, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk förundersökning 2015. Gertie Ericsson
- 2018:10 Arkeologisk utredning steg 1 inför fördjupad översiktsplan för Lund Sydväst (Källby), Lunds kommun, Skåne län. 2017. Jan Kockum och Johan Wallin.
- 2018:11 Kv Brunius 18, fornlämning Lund 73:1, Lunds stad, Lunds kommun, Skåne län. Arkeologisk kontroll/undersökning 2016. Gertie Ericsson.